

ISSN 2313-4011 (print)

ISSN 2708-0919 (online)

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ
МИКОЛИ ЯРМАЧЕНКА**

**ОСВІТА ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ:
ШЛЯХИ РОЗБУДОВИ**

Науково-методичний збірник

Випуск 17

Київ – 2020

ОСВІТА ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ: ШЛЯХИ РОЗБУДОВИ**Збірник наукових праць**

Друкується за рішенням вченої ради Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України (протокол № 9 від 30 листопада 2020 року)

Заснований 2000 р. До 2009 р. виходив під назвою «Дидактичні та соціально- психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі»

З 2009 р. зареєстрований зі зміною назви «Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови»

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, серія КВ № 16355 – 4827Р від 16.12.2009 р.

ЗАСНОВНИК**ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ МИКОЛИ ЯРМАЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ**

Збірник затверджено у ДАК України як фахове видання у галузі педагогічних (корекційна педагогіка) наказ МОН України №241 від 09.03.2016. та психологічних (спеціальна психологія) наказ МОН України №693 від 10.05.2017 наук.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

04060, Київ, вул. М.Берлінського, 9

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка
НАПН України тел.: (044)468-14-81

© Усі права захищено.

Жодна частина, елемент, ідея, композиційний підхід цього видання не можуть бути копіюваними чи відтвореними в будь-якій формі і будь-якими засобами без письмового дозволу видавця.

За достовірність фактів, дат, назв і правильність цитування відповідають автори. Редакційна колегія залишає за собою право редагувати матеріали та може не поділяти точки зору авторів публікацій.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Засенко В'ячеслав Васильович, доктор педагогічних наук, професор;

Заступник головного редактора:

Прохоренко Леся Іванівна, доктор психологічних наук, старший науковий співробітник;

Душка Алла Луківна, доктор психологічних наук, старший науковий співробітник;

Кобильченко Вадим Володимирович, доктор психологічних наук, старший науковий співробітник;

Луньов Віталій Євгенійович, кандидат педагогічних наук, доцент;

Мамічева Олена Володимирівна, доктор психологічних наук, професор;

Нечипоренко Валентина Василівна, доктор педагогічних наук, професор;

Панок Віталій Григорович, доктор психологічних наук, професор;

Супрун Микола Олексійович, доктор педагогічних наук, професор;

Форостян Ольга Іванівна, доктор педагогічних наук, професор;

Ванчова Аліца, доктор педагогічних наук, професор;

Гарчарікова Тереза, доктор філософії, доцент.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:

Шевченко Володимир Миколайович, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

О – 72 **Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови:** зб. наук. праць / за ред. В.В. Засенка. Київ: ФОП «Симоненко О. І.», 2020. Вип. 17. 299 с.

Збірник присвячено апробації та впровадженню результатів наукових досліджень та практичних пошуків реалізації інноваційних підходів в освіті дітей з особливими потребами.

Адресується науковцям, практикам, студентам, всім, кому не байдужа доля дітей з особливими освітніми потребами.

ЗМІСТ

Бабич Наталія Попередження графомоторних порушень засобами структурованого впливу на синтетичну діяльність дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення	11
Грибань Галина Моделювання синтаксичної компетенції молодших школярів з особливими мовленнєвими потребами	27
Ільяна Валентина До проблеми вивчення механізму дислексії у здобувачів освіти початкової ланки з тяжкими порушеннями мовлення	43
Іщук Валентина Створення сучасного корекційно-розвивального простору у спеціальній школі для дітей з особливими освітніми потребами	61
Квітка Наталія Розвиток емоційно-вольової сфери дітей з особливими освітніми потребами	78
Кобильченко Вадим & Омельченко Ірина Предмет і міжпредметні зв'язки спеціальної психології в світлі сучасних методологем	94
Курінна Владислава Психологічні чинники професійного стресу корекційних педагогів	110
Лещій Наталія Факторний аналіз фізичного здоров'я дітей зі складними порушеннями розвитку	126
Мартинюк Зоряна Корекційний інструментарій щодо подолання дизорфографічних помилок в учнів з тяжкими порушеннями мовлення молодшої ланки навчання	143
Мякушко Оксана Психолого-педагогічний супровід освіти дітей з комплексними порушеннями: погляд з точки зору менеджменту їх розвитку	159

Недозим Інна

Психолого-педагогічне обґрунтування методів корекційно розвивального навчання дітей з розладами аутистичного спектра 181

Супрун Микола & Супрун Дар'я

Мотиваційна складова професійної підготовки спеціальних психологів (теоретико-методичні основи дослідження) 200

Сухіна Ірина

Емоційне вигорання у батьків дітей з особливим освітніми потребами: реалії та шляхи подолання 220

Тичина Катерина

Шляхи формування конструктивного праксису у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення засобами lego-конструювання 236

Шевченко Володимир

Навчання фахівців та батьків основам реабілітації та розвитку дітей з кохлеарними імплантами в Україні (за результатами проекту) 252

Шевченко Світлана

Тенденції реформування шкільної освіти в Україні у добу незалежності: освіта дітей з особливими потребами (2000-і рр.) 268

Шевченко Юлія

Актуальні питання психолого-педагогічний супроводу сімей, які виховують дітей з інтелектуальними порушеннями 281

УДК: 616-092:612.789

Тичина Катерина

кандидат психологічних наук,
старший викладач
кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
E-mail: k.tychyna@kubg.edu.ua
ORCID iD: 0000-0002-3072-0450

Tychyna Kateryna

PhD, Senior Lecturer
department of special and inclusive education

Київський університет імені Бориса Грінченка
вул. Бульварно-Кудрявська 18/2, м. Київ,
04053, Україна

Borys Grinchenko Kyiv University
18/2 Bulvarno-Kudriavska st., Kyiv,
04053, Ukraine

**ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНОГО ПРАКСИСУ У ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ
МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ LEGO–КОНСТРУЮВАННЯ**

**WAYS OF DEVELOPING CONSTRUCTIVE PRAXIS IN PRESCHOOL CHILDREN
WITH DEVELOPMENTAL LANGUAGE DISORDER BY USING LEGO
CONSTRUCTION**

Анотація. Стаття присвячена проблемі вивчення конструктивного праксису у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Запропоновано визначення дефініції «конструктивний праксис» та виділено його показники сформованості. Розглянуто одне із найпоширеніших порушень праксису у дітей із загальним недорозвитком мовлення, а саме – конструктивну диспраксію. Представлено наукові дослідження про особливості формування окремих показників конструктивного праксису у осіб з ТПМ. Засвідчено, що цілеспрямовані дослідження стану сформованості конструктивного праксису у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення залишилися поза увагою фахівців, а формування здатності до конструктивної діяльності у дітей означеної категорії потребує якісно нових підходів. Основним методом дослідження виступив психологічний експеримент, головним етапом якого є використання методик «Складання картинок із частин» (Т. Марцинківська, О. Бернштейн), «Кубики Кооса» (А. Надуваєв) та паличковий тест Goldstein-Sheerer, авторської методики «Складання фігур із паличок за інструкцією педагога» (співавтор В. Музика). Досягнення мети здійснено за допомогою математико-статистичних процедур. Відповідно до першої дослідницької процедури автори аналізували та узагальнили результати емпіричного дослідження, що дали підстави встановити системний характер порушень та констатувати недостатній стан сформованості всіх його компонентів у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Зроблено висновок, такий стан конструктивного праксису зумовлює необхідність

розробки методики корекційно-розвивальної роботи з формування конструктивного праксису у дітей старшого дошкільного віку із порушеннями мовлення засобами LEGO-конструювання. Запропоновано методику формувального етапу експерименту, яка складається з трьох блоків, що розподілені з урахуванням подання матеріалу за рівнями складності та відповідно до ієрархії формування конструктивних навичок у дітей. Репрезентовано узагальнені результати формувального етапу експерименту, на їх основі сформульовано висновки та окреслено перспективи подальшого дослідження.

Ключові слова: конструктивний праксис, дошкільний вік, загальний недорозвиток мовлення, конструктивна диспраксія, конструювання, LEGO-конструювання.

Abstract. The article conducted a theoretical analysis of the issue of studying constructive praxis. The definition of "constructive praxis" is proposed and its indicators of development are selected. One of the most common disorders of praxis in children with developmental language disorder is considered, namely, constructive dyspraxia. Presented scholarly researches on peculiarities of the formation of individual indicators of constructive praxis in persons with severe speech and language disorders. It has been shown that purposeful studies of the state of constructive praxis development in older preschool children with developmental language disorder have been left out of the attention of specialists, and the formation of the ability for constructive activity in children of this category requires qualitatively new approaches. The main method of research was a psychological experiment, the chief stage of which is the use of techniques «Drawing pictures from parts» (T. Martsinkovskaya, O. Bernstein), «The Kohs Block test» (A. Naduvaev) and a stick test by Goldstein-Sheerer, author's method «Drawing figures from the sticks as instructed by the teacher» (co-authored by V. Muzyka). The goal was achieved through mathematical and statistical procedures. According to the first research procedure, the authors analyzed and summarized the results of an empirical study that gave reason to establish the systemic nature of the disorder and to ascertain the underdevelopment of all its components in older preschool children with a developmental language disorder. It is concluded that such a state of constructive praxis necessitates the creation of a method of corrective and developmental activities for the formation of constructive praxis in older preschool children with speech and language disorders by means of LEGO-construction. The technique of formative experiment is proposed, which consists of three blocks, distributed according to the presenting of the material depending on the levels of complexity and on the hierarchy of formation of constructive skills in children. The generalized results of the formative experiment are presented, conclusions are drawn on the basis of them, and the prospects for further research are outlined.

Keywords: constructive praxis, preschool age, developmental language disorder, constructive dyspraxia, construction, LEGO construction.

Актуальність дослідження. Сучасні тенденції реформування освіти щодо вирішення питань всебічного гармонійного розвитку особистості в умовах Нової української школи залежать від багатьох чинників біологічного, природного і соціального середовища, навчання і виховання, власної активності дитини. Ключовим аспектом для цього виступає розвиток вищих психічних функції дітей напередодні вступу до школи, зокрема розвиток наочно-

образного мислення як передумови успішного навчання у школі. Зокрема, вирішення конструктивних завдань є однією з форм наочно-образного мислення: діти оволодівають вмінням уявляти предмети у різних просторових положеннях та подумки змінювати їхнє взаєморозташування; здатністю до прогнозування проміжних та кінцевих результатів власної діяльності, до керування своїми рухами та синхронізації зорового та рухового аналізаторів відповідно до поставлених завдань.

Тому вбачаємо доцільним дотримуватись експериментально-дослідної практики і розглянути шляхи формування здатності до вирішення конструктивних завдань логіко-математичного та лінгвістичного спрямування, що є актуальним для підготовки дітей з порушеннями мовлення до навчання в умовах Нової української школи.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Дослідники в галузі педагогіки (Афонькіна & Урунтаєва, 1995: 123-132; Парамонова, 2002; Под'яков & Аванєсова, 1981; Шайдурова, 2008 та ін.) та психології (Візель, 2005; Кроль & Федорова, 1966; Лурія, 1973; Хомська, 1987 ін.) звертають особливу увагу на механізми виникнення та шляхи вирішення проблеми формування конструктивного праксису як однієї з форм наочно-образного мислення у різних вікових категорій. Водночас, чіткої та єдиної дефініції «конструктивний праксис» немає, різниця пов'язана із тим сегментом діяльності, у якому формується це поняття. В одному випадку визначення формується згідно запиту консультативної та теоретичної практики, в іншому – згідно експериментально-дослідної.

Конструктивний праксис має тім'яно-потиличну локалізацію, а його функціонування здійснюється за рахунок третинних полів кори головного мозку обох півкуль (Лурія, 1973). Конструктивний праксис можна визначити як синтетичну гностико-праксичну діяльність. У ній нерозривно пов'язані і гностичні, і праксичні елементи (Візель, 2005). Наприклад, не можна

конструювати фігуру тільки на основі гнозису (уявлення про образ фігури), необхідно і її праксичне (рухове) втілення. А повноцінне просторове сприймання, що лежить в основі конструктивного праксису зумовлено необхідністю синтезу зорового, вестибулярного та шкірно-кінестетичного відчуття. В контексті дослідження конструктивного праксису вважаємо, що доцільно розглядати базове поняття як синтетичну гностико-праксичну діяльність або здатність виконувати довільні дії з предметами за зразком, наочною схемою, інструкцією, уявленнями, без зорової опори.

Вищезазначене поняття містить такі показники: здатність співвідносити частини та ціле і їх просторова координація, здатність конструювати за інструкцією; вміння будувати фігури за запропонованою схемою; уміння конструювати фігури за уявленнями (Бізюк, 2005; Васерман, Дорофєєва & Меєрсон, 1997; Візель, 2005; Тонконогий & Пуанте, 2008).

Ще одним показником конструктивного праксису є сформованість тонких рухів пальців рук. Вони стимулюють розвиток ЦНС і впливають на розвиток мовлення дитини, але через негативний вплив гаджетів, заміну сюжетних, рухливих ігор на них, зниження формування соціально-побутових навичок (самостійне одягання, взування, вмивання тощо) кількість дітей із моторними порушеннями з кожним роком збільшується. Тому вважаємо потрібним розглянути одне із найпоширеніших порушень праксису у дітей із загальним недорозвитком мовлення, а саме – конструктивну диспраксію.

За визначенням клініцистів та нейропсихологів (Бадалян, 2007; Кроль & Федорова, 1966; Лурія, 1973 та ін.) «конструктивна диспраксія» (апраксія) – це симптомокомплекс порушення конструктивних дій – складання, побудови, малювання, при яких страждають форми рухів і дій, їх основою є синтетичне просторове сприймання.

Детальний аналіз літератури засвідчив наявність наукових досліджень про особливості формування окремих показників конструктивного праксису у осіб з

ТПМ: труднощі у співвіднесенні зображень форм по-різному розташованих у просторі, утруднене виконання завдання на копіювання, уповільнене формування просторово-часових уявлень, оптико-просторового гнозису, неможливість скласти ціле з частин (Артишева, 2016; Бадалян, 2007; Мустаєва, 2009: 342-351); недомальовування або спотворення конструкцій у вигляді різноманітних перекручень деталей, наявності невідповідних елементів, додавання зайвих матеріалів (Тонконогий & Пуанте, 2008); неправильне розміщення частин обличчя (Васерман, Дорофєєва & Меєрсон, 1997). Наявні труднощі можуть свідчити про наявність конструктивних диспраксій у осіб з порушеннями мовлення.

Найчастіше диспраксія проявляється в конструюванні фігур із деталей та малюванні за інструкцією. При виконанні подібних завдань діти дошкільного віку спотворюють або не домальовують елементи об'єктів (заміняють одні геометричні фігури іншими), складні та неправильні геометричні фігури є найбільш важкими для копіювання (Левіна & Воробйов, 2019). Однотипні труднощі виникають і при малюванні простих геометричних фігур, предметів, облич людей за інструкцією чи по пам'яті. При цьому можливе неправильне розміщення органів обличчя (одне око знаходиться над іншим), пропуски та перекручення елементів зображення. Виникають труднощі і під час конструювання фігур із паличок або кубиків (наприклад, складання найпростіших малюнків з кубиків Коса), відтворенні фігур, які не мають словесного позначення (Садовська, Ковязіна, Троїцька & Блохін, 2011). Характерним проявом конструктивної диспраксії є «симптом включення», тобто конструювання або малювання дуже близько до зразка або накладання на зразок, а також порушення просторового (право-лівого) орієнтування.

Результати теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури свідчать про недостатність вивчення стану сформованості конструктивного праксису у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком

мовлення (далі – ЗНМ), а формування здатності до конструктивної діяльності у дітей означеної категорії потребує якісно нових підходів. Цей факт спонукав нас до подальшої експериментальної перевірки висунутих положень.

Мета статті. Окреслити шляхи формування конструктивного праксису у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ засобами LEGO-конструювання, які ґрунтуються на теоретичних положеннях сучасної логопедії та логопсихології з урахуванням результатів експериментального дослідження.

Методи дослідження. У проведених нами дослідженнях були використані такі методи:

а) теоретичні – дедуктивний (аксіоматичний і гіпотетико-дедуктивний) – для системного опису явища, що досліджується; індуктивний – встановлення закономірностей та систематизації результатів дослідження;

б) емпіричні – емпіричний експеримент із використанням спостереження, бесіди, аналізу медико-психолого-педагогічної документації, психодіагностичних методів дослідження конструктивного праксису у дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення, а саме: методик «Складання картинок із частин» (Т. Марцинківська, О. Бернштейн), «Кубики Кооса» (Надуваєв, 2007) та паличковий тест Goldstein-Sheerer, які було адаптовано та модифіковано з урахуванням специфіки досліджуваної категорії дітей, а також розроблено у співавторстві з В. Музикою методику «Складання фігур із паличок за інструкцією педагога»;

в) методи обробки даних – кількісний та якісний аналіз даних із використанням методів статистичної обробки: описові статистики (міри центральних даних, міри варіативності), критерії встановлення достовірності розбіжностей (t-критерій Стьюдента).

У процесі дослідження експериментальному вивченню підлягали 20 дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення та 20 дітей із нормотиповим мовленнєвим розвитком старшого дошкільного віку (далі –

НМР). Експериментальним майданчиком дослідження були дошкільні навчальні заклади: компенсуючого типу (спеціальний) № 120 м. Кривого Рогу та ясла-садок № 180 м. Кривого Рогу.

Результати дослідження. Враховуючи результати дослідження конструктивного праксису у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ (К. Тичина, 2017-2019 р. р.) ми дійшли висновків про системний характер порушень у цих дітей. Узагальнені результати рівнів сформованості конструктивного праксису у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення та нормотиповим мовленнєвим розвитком репрезентовано у таблиці 1.

Таблиця 1

**Рівні сформованості конструктивного праксису
у дітей із ЗНМ та з НМР**

Рівні	Діти із ЗНМ (%)	Діти з НМР (%)
Високий	20	85
Середній	35	15
Низький	45	-

Таким чином, аналіз результатів експериментального дослідження конструктивного праксису дозволив констатувати недостатній стан сформованості всіх його компонентів. З'ясовано, такі особливості формування конструктивного праксису у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ: наявність помилок при розрізненні розмірів та кольорів фігур, а також у визначенні кількості паличок необхідних для конструювання; труднощі у зоровому співвіднесенні зображень форм по-різному розташованих у просторі; утруднення у виконанні завдань на копіювання; дезорієнтація у схемі зображуваного предмету. Дітям недоступне самостійне виправлення помилок у просторовому розташуванні елементів фігур; більша частина дітей не зосереджувала увагу на цілісності малюнка, вони орієнтувались на окремі

елементи, що свідчить про несформованість зорово-просторової уяви. Мовленнєва інструкція педагога у більшості випадків сприймається дітьми неправильно або з помилками, що свідчить про взаємозв'язок мовленнєвого розвитку та конструктивної діяльності; самостійне виконання завдань майже недоступне, переважна більшість – із допомогою дорослого; діти використовували дві та більше спроб для правильного виконання завдання, а також на предметному рівні побудови фігури користувалися методом проб і помилок, хаотично підкладали частини малюнка один до одного, не намагалися проаналізувати свою діяльність, що свідчить про збідненість просторової та творчої уяви, несформованість процесів просторового аналізу та синтезу. При відсутності опори на зразок дорослого наявні значні труднощі у відтворенні фігур по пам'яті, тобто страждає самостійне продукування, утримання в пам'яті зорового образу. Все вищезазначено може свідчити про системний характер порушень конструктивного праксису та наявність конструктивної диспраксії у дітей із ЗНМ, що вимагає додаткового клінічного дослідження.

Для порівняння результатів між вибірками застосовано статистичний критерій – t-критерій Стьюдента. Результати статистичної обробки доводять, що у дітей із ЗНМ практично всі компоненти конструктивного праксису сформовані на нижчому рівні, ніж у дітей з нормотиповим розвитком. Достовірність отриманих результатів за t-критерієм Стьюдента рівні значимості $p \leq 0,05-0,001$. Тобто, діти із ЗНМ мають суттєві труднощі у виконанні запропонованих завдань, а саме: складати фігури відповідно до графічного зразка, правильно зіставляти елементи, за інструкцією педагога запам'ятовувати та відтворювати по пам'яті всі фігури тощо. Враховуючи описане, вважаємо, що конструктивний праксис у дітей означеного віку потребує комплексного і системного впливу, що забезпечить його ефективність і продуктивність у різних ігрових та навчальних ситуаціях. Такий стан конструктивного праксису потребує розробки методики корекційно-

розвивальної роботи з формування конструктивного праксису у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ засобами LEGO-конструювання.

Мета розробленої методики – сформувати у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ конструктивний праксис, використовуючи засоби LEGO-конструювання.

Завдання формувальної методики:

- 1) формувати здатність оцінювати віддаленість предмету відносно себе і від себе, у просторі та створювати найпростіші моделі просторових відношень між об'єктами;
- 2) формувати вміння співвідносити частини і ціле у просторі;
- 3) формувати уявлення про предмети оточуючого простору як орієнтир для просторового орієнтування, вчити виділяти зорові ознаки предметів (колір, розмір, форму, текстуру, розташування один від одного) для конструктивної діяльності;
- 4) формувати здатність до виконання точних та координованих рухів руками та пальцями рук під час конструювання;
- 5) формувати здатність конструювати за інструкцією, за умовою, за зразком, за наочною схемою, по пам'яті, без опори на зоровий аналізатор;
- 6) розвивати зорово-моторну координацію, конструктивне мислення, репродуктивну та творчу уяву, образну, моторну та словесно-логічну пам'ять;
- 7) розвивати полімодальне сприймання, слухову та зорову увагу;
- 8) вчити дитину дошкільного віку із ЗНМ слухати, утримувати в пам'яті інструкцію логопеда (педагога) та поетапно її виконувати;
- 9) формувати загальні вміння – планувати, аналізувати та оцінювати результат своєї діяльності;
- 10) виховувати самоконтроль і вміння доводити розпочату справу до кінця;
- 11) розвивати дрібну моторику;

12) удосконалювати навички міжособистісної взаємодії (з дорослим, з однолітками, в соціумі) та активізувати комунікативні навички.

Запропонована методика складається з трьох блоків, які розподілені з урахуванням подання матеріалу за рівнями складності та відповідно до ієрархії формування конструктивних навичок у дітей (рис. 1). Але в той же час поділ є умовним, оскільки формувати окремо певний компонент без впливу на інші практично неможливо.

Рис.1. Схема корекційно-розвивальної роботи з формування конструктивного праксису у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ засобами LEGO-конструювання

Запропонована схема (рис. 1) демонструє, що розроблена методика корекційно-розвивальної роботи складається з трьох блоків, які розподілені за рівнями складності подання матеріалу та відповідно до ієрархії формування конструктивних навичок у дітей.

У вищеподаній схемі (рис. 1) представлено такі форми навчання конструюванню: за зразком, за наочною схемою, за інструкцією, без зорової

опори, за уявленнями. Кожна з цих форм забезпечує комплексний і системний вплив у різних ігрових та навчальних ситуаціях.

Впровадження запропонованої методики відбувалось на заняттях, які проводились в середньому двічі на тиждень та забезпечували різну форму їх організації (індивідуальна, підгрупова). Також кожен із блоків методики передбачав проведення певної кількості занять (всього – 24 заняття). Розглянемо короткий зміст кожного блоку.

Блок I «Знайомство з конструктором LEGO» передбачає роботу з цілеспрямованого формування у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення знань про LEGO конструктор, його складові, вмінь їх диференціювати та поєднувати шляхом конструювання. Навчання дітей будувати прості споруди за зразком, за умовами, за уявленнями та за наочними схемами. Орієнтовний перелік ігор та завдань: «Відкриваємо таємниці цеглинок», «Запам'ятайко», «Дзеркало», «Доріжка», «Спритні рученята», «Знайди деталь», «Квітуча галявина», «Хто довше?», «Запам'ятай!», «Башта за умови», «Побудуй так само», «Не такий», «Знайди і побудуй», «Побудуй із закритими очима».

Блок II «Конструювання будівель» направлений на формування у дітей правильного уявлення про побудову складних споруд, а саме будівель, вміння розрізняти та використовувати цеглинки за призначенням. Продовжувати використовувати прості споруди для побудови більш складних, за принципом від простого до складного. Ознайомити з арсеналом побудови будівель із конструктору. Вчити дошкільників будувати будівлі використовуючи конструювання за зразком, за умовами, за уявленнями та за наочними схемами. Орієнтовний перелік ігор та завдань: «Будуйчик», «Веселі геометричні фігури», «Назви і побудуй», «Знайди споруду», «Вільна побудова», «Повтори за мною», «Буда для собаки», «Побудуй за схемою», «Я будівельник», «Запам'ятай розташування», «Додумай», «Послухай і зроби», «Побудуй споруду за

схемою», «Я будівельник», «Запам'ятай розташування», «Додумай», «Побудуй споруду за схемою», «Побудуй не розплющуючи очей», «Чарівне місто»

Блок III «Конструювання тварин» передбачає продовження формування у дітей вміння будувати складні споруди за зразком, за умовами, за уявленнями та за наочними схемами. Закріплювати навички розрізнення цеглинок. Орієнтовний перелік ігор та завдань: «Пригадай тварин», «Знайди споруду», «Побудуй як я», «Запам'ятай тваринку», «Тваринки із блоків», «Оживи мене», «Побудуй за схемою», «Такі різні тварини», «Будівельний диктант», «Зоопарк».

Впровадження методики формування конструктивного праксису відбувалось під час корекційно-розвиткових занять, які проводились двічі на тиждень та мали різну форму організації (індивідуальна та підгрупова). Кожен блок включав 8 занять, які містили 4-5 ігор.

Для визначення ефективності запропонованої методики було проведено формувальний етап дослідження, який став запорукою позитивної динаміки у конструктивних навичках дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення. Експериментальна апробація методики корекційно-розвивальної роботи з формування конструктивного праксису у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ засобами LEGO-конструювання мала загальнокорекційний ефект, оскільки була спрямована на активізацію дрібної моторики пальців рук, що опосередковано впливало на стан мовлення дітей. Проаналізуємо динаміку змін конструктивного праксису у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ в обох групах.

Усі результати обстеження репрезентовано в діаграмі рівнів сформованості конструктивного праксису у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення до та після формувального етапу експерименту (рис. 2).

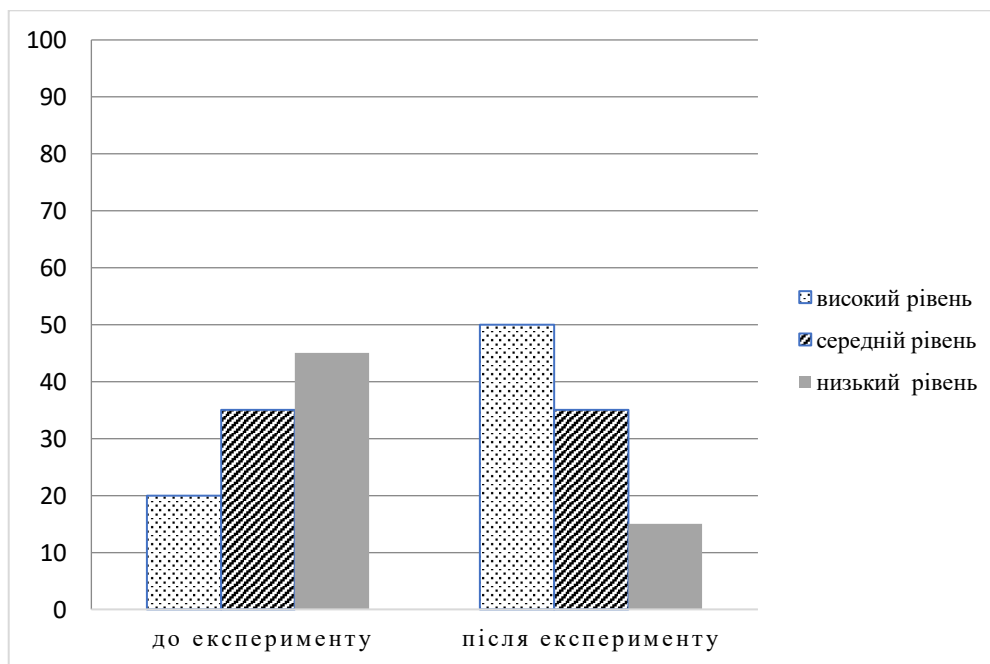

Рис. 2. Рівні сформованості конструктивного праксису у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ до та після формувального етапу експерименту

Узагальнюючи результати формувального етапу дослідження варто відзначити, що розвиток конструктивного праксису у дітей із ЗНМ має позитивний результат. Так, відсоткове співвідношення дітей із високим рівнем збільшилось вдвічі (з 20% до 50%) після проведення формувального етапу експерименту, середній рівень залишився приблизно сталим, кількість дітей, які перебувають на низькому рівні – зменшилась втричі (з 45% до 15%). Так, під час цілеспрямованого формування конструктивного праксису діти старшого дошкільного віку із ЗНМ навчилися оцінювати віддаленість предмету відносно себе і від себе, у просторі та створювати найпростіші моделі просторових відношень між об'єктами. У них значно покращилось вміння не тільки конструювати за інструкцією (слухати, утримувати в пам'яті інструкцію логопеда та поетапно її виконувати), за умовою, за зразком, за наочною схемою, по пам'яті, а й створювати якісний аналіз і синтез на предметному рівні. Діти оволоділи умінням співвідносити частини і ціле у просторі, у них спостерігалось покращення у розрізненні ознак предметів (колір, розмір, форма, текстура, розташування один від одного). Значні позитивні зміни

простежувались під час виконання точних та координованих рухів руками та пальцями рук під час конструювання. Значних якісних змін зазнали зорово-моторна координація, конструктивне мислення, репродуктивна та творча уява, а також образна, моторна та словесно-логічна пам'ять. Окрім вищезазначених покращень, діти стали більш самостійними, навчилися планувати, аналізувати та оцінювати результат своєї діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дало можливість сформулювати такі висновки. Узагальнення досліджень наукових підходів до вивчення конструктивного праксису у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ дало змогу встановити поняття «конструктивний праксис». Встановлено, що відсутність або порушення вищезазначеної здатності у дітей із ЗНМ свідчить про конструктивну диспраксію, що проявляється у несформованості цілеспрямованих дій внаслідок порушення зорово-просторового орієнтування. У ході емпіричного дослідження визначено недостатній стан сформованості всіх компонентів конструктивного праксису у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення у порівнянні з дітьми із нормотиповим розвитком. Констатувальний етап експерименту підтвердив, що для дітей із ЗНМ є характерні труднощі у зоровому співвіднесенні зображень форм по-різному розташованих у просторі, утруднення у виконанні завдань на копіювання, дезорієнтація у схемі зображуваного предмету тощо. Представлено розроблену методику корекційно-розвивальної роботи з формування конструктивного праксису у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення, що складається з трьох блоків, які розподілені з урахуванням подання матеріалу за рівнями складності та відповідно до ієрархії формування конструктивних навичок у дітей. Аналіз результатів формувального етапу експерименту засвідчив ефективність запропонованої методики й дав змогу рекомендувати її для подальшого впровадження.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми та не претендує на дослідницьку завершеність її висвітлення. У контексті цієї проблематики перспективними напрямками подальших досліджень є вивчення шляхів формування конструктивного праксису у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Урунтаева, Г.А. & Афонькина, Ю.А. (1995). *Практикум по детской психологии*. Москва: Владос, с. 123-132.
2. Парамонова, Л.А. (2002). *Теория и методика творческого конструирования в детском саду*. Москва: Академия, 192 с.
3. Бизюк, А.П. (2005). *Компедиум методов нейропсихологического исследования: методическое пособие*. Санкт-Петербург: Речь, 398 с.
4. Васерман, Л.И., Дорофеева, С.А. & Меерсон, Я.А. (1997). *Методы нейропсихологической диагностики: Практическое руководство*. Санкт-Петербург: Стройлеспечать, 304 с.
5. Визель, Т.Г. (2005). *Основы нейропсихологии*. Москва: АСТАстрель Транзиткнига, 386 с.
6. Тонконогий, И.М., Пуанте, А. (2007). *Клиническая нейропсихология*. Санкт-Петербург: Питер, 528 с.
7. Бадалян, Л.О. (2007). *Детская неврология* Москва: Наука, 750 с.
8. Кроль, М.Б., Федорова, Е.А. (1966). *Основные невропатологические синдромы* Москва: Медицина, 512 с.
9. Лурия, А.Р. (1973). *Основы нейропсихологии* Москва: Издательство Московского университета, 384 с.
10. Артищева, Л.В. (2016). *Логопсихология* Казань: Издательство Казанского института, 60 с.
11. Мустаева, Е.Р. (2009). Проявления вербальных и невербальных нарушений у детей четырехлетнего возраста с общим недоразвитием речи. *Сибирский педагогический журнал*, (1), с. 342-351.
12. Левина, К.С. & Воробьев, В.Ф. (2019). Диагностика развития идеомоторного праксиса у детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи. *Известия Российской Военно-медицинской академии*, 38(S3), с. 124-126.
13. Садовская, Ю.Е., Ковязина, М.С., Троицкая, Н.Б. & Блохин, Б.М. (2011). Проблема постановки диагноза диспраксия развития в детском возрасте. *Лечебное дело*, (2), с. 79-86.
14. Надуваев, А.А. (2007). *Тест «Кубики Коса» диагностика невербального интеллекта: методическое руководство*. Санкт-Петербург: ИМАТОН, 28 с.

REFERENCES

1. Uruntaeva, G.A. & Afon'kina, YU.A. (1995). *Praktikum po detskoj psihologii [Workshop on child psychology]*. Moskva: Vlados, pp. 123-132 [in Russian].

2. Paramonova, L.A. (2002). *Teoriya i metodika tvorcheskogo konstruirovaniya v detskom sadu [Creative design theory and methodology in kindergarten]*. Moskva: Akademiya, 192 p. [in Russian].
3. Bizyuk, A.P. (2005). *Kompedium metodov nejropsihologicheskogo issledovaniya: metodicheskoe posobie [Compendium of Neuropsychological Research Methods: Methodological Manual]*. Sankt-Peterburg: Rech', 398 p. [in Russian].
4. Vaserman, L.I., Dorofeeva, S.A. & Meerson, Ja.A. (1997). *Metody nejropsihologicheskoy diagnostiki: Prakticheskoe rukovodstvo [Neuropsychological Diagnostic Techniques: Practical Guidance]*. Sankt-Peterburg: Strojlespechat, 304 p. [in Russian].
5. Vizeľ, T.G. (2005). *Osnovy nejropsihologii [Basic neuropsychology]*. Moskva: AST: Astrel': Tranzitkniga, 386 p. [in Russian].
6. Tonkonogij, I.M., Puante, A. (2007). *Klinicheskaya nejropsihologiya [Clinical neuropsychology]*. Sankt-Peterburg: Piter, 528 p. [in Russian].
7. Badalyan, L.O. (2007). *Detskaya nevrologiya [Childhood neurology]* Moskva: Nauka, 750 p. [in Russian].
8. Krol', M. B., Fedorova, E.A. (1966). *Osnovnye nevropatologicheskie sindromy [Major neuropathological syndromes]*. Moskva: Medicina, 512 p. [in Russian].
9. Luriya, A.R. (1973). *Osnovy nejropsihologii [Basic neuropsychology]*. Moskva: Akademiya, 384 p. [in Russian].
10. Artishcheva, L.V. (2016). *Logopsihologiya [Logopsychology]*. Kazan': Iz-vo Kazan. in-ta, 60 p. [in Russian].
11. Mustaeva, E.R. (2009). *Proyavleniya verbal'nih i neverbal'nih narushenij u detej chetyrehletnego vozrasta s obshchim nedorazvitiem rechi zhurnal [Verbal and non-verbal violations in 4-year-old children with general speech deficiency]*. *Sibirskij pedagogicheskij*. 1, pp. 342-351 [in Russian].
12. Levina, K.S., & Vorob'ev, V.F. (2019). *Diagnostika razvitija ideomotornogo praksisa u detej starshego doshkol'nogo vozrasta s obshhim nedorazvitiem rechi [Diagnosis of the development of ideomotor praxis in children of upper pre-school age with general speech deficiency]*. *Izvestija Rossijskoj Voенno-medicinskoj akademii*, 38(S3), pp.124-126 [in Russian].
13. Sadovskaja, Ju.E., Kovjazina, M.S., Troickaja, N.B. & Blohin, B.M. (2011). *Problema postanovki diagnoza dispraksija razvitija v detskom vozraste [Problem of diagnosis of developmental dyspraxia in childhood]*. *Lechebnoe delo*, (2), pp.79-86 [in Russian].
14. Naduvaev, A.A. (2007). *Test «Kubiki Kosa» diagnostika neverbal'nogo intellekta [Test «Kosa Cubes» Nonverbal Intelligence Diagnostics]*. Sankt-Peterburh: IMATON, 28 p. [in Russian].

Матеріал надійшов до редакції 08.12.2020 р.